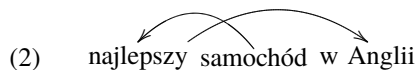
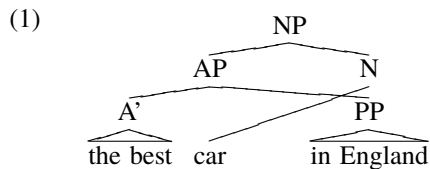

Magdalena Derwojedowa
Instytut Języka Polskiego
Uniwersytet Warszawski

Konstrukcje nieciągłe w różnych formalizmach języka naturalnego

Przedmiotem wystąpienia są konstrukcje składniowe o szczególnej linearyzacji, określane jako *nieciągłe*, oraz ich opis w gramatykach zależnościowych i gramatykach składników bezpośrednich¹. Skrótkowo zostanie również omówiona *hipoteza zagłębienia*, próbująca wyjaśnić powstawanie takich konstrukcji.

Za nieciągłą uważa się strukturę składniową uszeregowaną tak, że pewne jej składniki rozdziela składnik dominowany przez inny nadrzędnik, np.:

Nieciągłość składników charakteryzuje na przykład angielskie *phrasal verbs*, niemieckie *trennbare Verben* czy polskie konstrukcje z aglutynantem, szeroko rozumianą parentezę, pewne typy pytań, a także — co oczywiste, nieobligatoryjnie — konstrukcje w językach o tzw. szyku swobodnym. Nieciągłe mogą być też morfemy, a więc składniki wyrazów, np. bywa polski rozkaznik trzecioosobowy, niemiecki Partizip II, a także tzw. czasy złożone w różnych językach (por. Bloomfield, 1933; Harris, 1945; Hockett, 1958; Mel'čuk, 1963). W wystąpieniu zostaną omówione tylko nieciągłości składniowe i nie mające źródła w czynnikach pragmatycznych (np. strukturze informacyjnej wypowiedzi), a więc na przykład wspomnienie struktury pytajnej.

W dyskutowanym aspekcie istotne jest, że gramatyki zależnościowe i gramatyki struktur bezpośrednich w zasadniczo różny sposób traktują linearyzację, w szczególności te pierwsze abstrahują od uszeregowania składników². Niezależnie jednak od przyjętego modelu gramatyki istnieją pewne ograniczenia linearyzacji, co znajduje odzwierciedlenie w kryterium projekcyjności (Lecerf, 1960; Hays, 1964; Jordanska, 1963; Mel'čuk, 1988; Mel'čuk i Pertsov, 1987; Obrębski, 2002) oraz transformacyjnych i nietransformacyjnych opisach struktur nieciągłych (Wells, 1947; Gleason, 1955; Hockett, 1958; Chomsky, 1957, 1965; Postal, 1964; Chomsky, 1981; Bunt et al., 1987; Blevins, 1990; Partee et al., 1990; Ojeda, 2005).

Hipoteza zagłębienia (Yngve, 1960) jest teorią próbującą wyjaśnić powstawanie konstrukcji nieciągłych w języku naturalnym. Choć jej autor, V. Yngve, ostatecznie uznał ją za nieweryfikowalną, przez długi czas stanowiła ona przedmiot dyskusji (por. np. Crain i Fodor, 1995; Frazier, 1995; Sweeney i Love, 1995; Kempen i Harbusch, 2003).

¹ W podstawowej wersji są one równoważne (por. Hays, 1964; Gaifman, 1965; Rambow i Joshi, 1997).

² „[...] linear order of symbols is never allowed to carry information in semantic and syntactic representation; [...] Thus the absence of linear order in our D[ependency]-trees is a corollary of this general principle” (Mel'čuk, 1988, s. 16).

Literatura

- Blevins J.P., *Syntactic Complexity. Evidence for Discontinuity and Multidomination*. Rozprawa doktorska, University of Massachusetts, Amherst 1990.
- Bloomfield L., *Language*. New York 1933.
- Bunt H., Thesingh J. i van der Sloot K., Discontinuous constituent in trees, rules, and parsing. [w:] *Proceedings of the 3rd conference of the EACL*, s. 203–210, Copenhagen 1987.
- Chomsky N., *Syntactic Structures*. Mouton & Co. 1957.
- Chomsky N., *Aspects of Theory of Syntax*. MIT Press 1965. (*Zagadnienia teorii składni*, tłum. I. Jakubczak, Wrocław 1982).
- Chomsky N., *Lectures on Government and Binding*. Dodrecht 1981.
- Crain S. i Fodor J.D., *How Can Grammar Help Parsers*. [w:] Dowty, Karttunen i Zwicky (1987), s. 94–128.
- Dowty, R., L. Karttunen i A. Zwicky (red.), *Natural Language Processing*, Cambridge University Press 1995.
- Frazier L., *Syntactic Complexity*. [w:] Dowty, Karttunen i Zwicky (1987), s. 145–172.
- Gaifman H., *Dependency Systems And Phrase-Structure Systems*. Information and Control, 8 s. 304–307 1965.
- Gleason H.A., *An Introduction to Descriptive Linguistics*. New York: Holt 1955.
- Harris Z.S., *Discontinuous Morphemes*. Language, 21 (3) s. 121–127 1945.
- Hays D.G., *Dependency Theory: a Formalism and Some Observations*. Language, 40 (4) s. 511–525 1964.
- Hockett C., *A Course in Modern Linguistic*. New York: Macmillan 1958. (*Kurs językoznawstwa współczesnego*, tłum. Z. Topolińska i M. Jurkowski, Warszawa 1968).
- Jordanska L., *О некоторых свойствах правильной синтаксической структуры*. Вопросы языкознания, 4 s. 103–112 1963.
- Kempen G. i Harbusch K., Word order scrambling as a consequence of incremental sentence production. [w:] K. Härtl T. Holden i H. Tappe (red.), *Mediating between Concepts and Grammar*, s. 141–164, Berlin: Mouton De Gruyter 2003.
- Lecerf Y., *Programme des conflits, modèle des conflits*. La Traduction Automatique, 4–5 1960.
- Мельчук И.А., *О «внутриенной флексии» в индоевропейских и семитских языках*. Вопросы языкознания, 3 1963.
- Mel'čuk I.A., *Dependency Syntax: Theory and Practice*. State University of New York Press 1988.
- Mel'čuk I.A. i Pertsov N., *Surface Syntax of English. A Formal Model within the Meaning-Text Framework*, Linguistic and Literary Studies in Eastern Europe 13. John Benjamins 1987.
- Obreński T., *Automatyczna analiza składniowa języka polskiego z wykorzystaniem gramatyki zależnościowej*. Rozprawa doktorska, IPI PAN 2002.
- Ojeda A., Discontinuous Constituents. [w:] K. Brown (red.) *Encyclopedia of Language and Linguistics*, t. 1–14, t. 3, wyd 2., s. 624–630, Elsevier 2005,
- Partee B.H., ter Meulen A. i Wall R., *Mathematical Methods in Linguistics*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers 1990.
- Postal P., *Constituent Structure: a Study of Contemporary Models of Syntactic Description*. Bloomington 1964.
- Rambow O. i Joshi, A., A Formal Look at Dependency Grammars and Phrase-Structure Grammars, with Special Consideration of Word-Order Phenomena. [w:] L. Wanner (red.), *Recent Issues in Meaning-Text Theory*, s. 167–191, London: Pinter 1997.
- Sweeney D. i Love T., *The Processing of Discontinuous Dependencies in Language and Music*. Music Perception, 16 (1) s. 63–78 1995.
- Wells R.S., *Immediate Constituents*. Language, 23 s. 81–117 1947.
- Yngve V., *A Model and a Hypothesis for Language Structure*. Rap. tech. 369, MIT 1960. (Model i hipoteza struktury języka [w:] *Z zagadnień językoznawstwa współczesnego: gramatyka transformacyjna, teoria informacji: wybór materiałów*, M. Jurkowski et al. (red.), Warszawa: PWN 1966, s. 70–115).